

és városokról nyújtott részletgazdag, színes leírásai való és költött dolgoknak, konkrét tényeknek és regényes túlzásoknak sajtóságos vegyületei. Aligha tévedünk, ha fenti oktatásügyi adatait legalább is részben nem a valóságból, hanem a keleti meseinondó nagytításából származtatjuk.²¹

MADZSAR IMRE.

SZELLEMI EGYÜTTMŰKÖDÉS MAGYARORSZÁG ÉS NÉMETORSZÁG KÖZÖTT.

Szomszédos államok nem helyezkednek el tunya tömegek-ként egymás mellé, hanem aszerint, amint egymást vonzzák vagy taszítják, barátságos vagy ellenséges viszonyban élnek. Ezt végső fokon az illető népekben szunnyadó értelmi és érzelmi erők összességének eredője dönti el, amivel szemben, amint ma is láthatjuk, minden külső, mesterséges és erőszakos beavatkozás meddőnek bizonyul. Az ilyen viszony hosszú, sokszor évszázadokra terjedő történeti folyamatnak és fejlődésnek eredménye, amely kihat mindkét államnak politikai és közgazdasági életére s közművelődésére, még pedig az ezeken a területeken is érvényes mechanikai törvény alapján.

A magyar-német barátság, kultúrközösség vagy — amint ma mondanók — „orientáció“ nem mai keletű, hanem évszázadokra visszanyúlik, jóllehet időnkint a nemzeti génusz rovására túlzásba esapott. „Egy évezreden át eleven erővel él Magyarország és Németország közt a kapcsolat, mondta Becker porosz kultuszminiszter Klebelsberg gróf tavalyi berlini tartózkodása alkalmával, s a két nép kulturális együttműködése oly mélyen gyökerezett a történelem talajában, hogy mind a két fél érdekében állt, hogy a háborút követő idők viharáiban is a tudományos együttműködés egy pillanatilag sem szünetelt.“ Budapesti előadásának bevezetésében ezt a gondolatot még bővebben kifejtette, mondván: „Népeink egymástól tanultak, irodalmunk, művészetünk kölcsönösen megtermékenyítette egymást és ha a német klasszikusok eredetiben vagy fordításokban el vannak terjedve önöknél, úgy nem egy költő és regényíró — Petőfire, Jókaira, Madáchra gondolok — fordítások révén éppúgy a miénk lett, mint Shakespeare, Molière vagy Tolsztoj.“ Való, hogy a közös küzdelem és sors folytán a világháború után s részben már alatta hol itt, hol ott újult erővel hangzottak el az erre irányuló kezdeményezések.¹ Nem érdektelen, sőt

²¹ Evlia Cselebi I. köt. 243., 245., 247. és 259. l. V. ö. Szekfü Gyula: A hódoltságkorabeli török történetírók (Történeti Szemle. Budapest, 1916, 321. l.).

¹ Így ma különös érdeklődésre tarthat számot egy 1915 október havában kelt feljegyzésünk, amely szerint Dr. Gustav Stresemann, akkoriban még csak M. d. R., imígy nyilatkozott egy magyar hírlapírónak „Ich bin überzeugt, daß auf dem Gebiete der geistigen Gemeinschaft zwischen Ungarn und

visszamenőleg felette tanulságos az a körülmény, hogy a Magyarország és a Németbirodalom közti kapcsolatnak szorosabbra való fűzése közvetlen úton a régi Ausztria megkerülésével jött létre, amely, mint szomorúan tapasztaltuk, mindenképen azon volt, hogy a Nyugatnak közeledését hazánkhoz megakadályozza, vagy legalább is hátráltassa.

A magyar-német szellemi *entente cordiale* terén a közelmult két olyan eseményt értelt, amely ezen kultúrtörténeti folyamatban páratlanul áll s már csak ezért is méltán számot tarthat arra, hogy ezen a helyen érdemük szerint megemlékezzünk róluk. Az egyik dr. Klebelsberg Kunó gróf látogatása és előadása Berlinben, a másik dr. Becker Károly Henrik porosz kultuszminiszter látogatása és előadása Budapesten: 1925 október—1926 május. Mindketten ezúttal nem mint politikusok, hanem mint kultúrpolitikusok szerepeltek, de azért a politikai visszahatásokat sem szabad kicsinyelni.² Időrendben, de okozati összefüggésénél fogva is tárgyilagos rövidséggel először kultuszminiszterünknek berlini szerepléséről kell megemlékeznünk, mint amely a másik eseménynek bevezetője, erkölcsi megindítója volt. Az akkori berlini és budapesti lapok közleményei alapján őszinte meglepéssel, sőt jogos önérzettel állapíthatjuk meg, hogy miniszterünknek amott nem csupán az ő méltán megillető külsőségeken volt része, hanem kultúrpolitikai tekintetben is jelentős sikert aratott.³ Az előadás előtt a *Notgemeinschaft der deutschen Wissenschaft* elnöke, Schmidt-Ott miniszter, a meghívásukra megjelent előadót többek között ezekkel a szavakkal üdvözölte: „A mai nap a *Notgemeinschaft* életében páratlanul álló ünnepnapot jelent, mert körünkben megjelent a magyar közművelődésnek hivatalos képviselője, hogy megismertesse velünk Magyarországnak kulturális törekvéseit.“ Az előadás után pedig hozzátette, hogy a magyar miniszter szavai valamennyi hallgatóban tartós visszhangot keltettek, mert a német kultúra mellett tesznek hitvallást. Németország csorbitatlanul viszonzozza azt a rokonérzést, amely Klebelsberg szavaiból kicsendült és a két nép karöltve fog a szellemi újjáépítés és tudományos haladás útján járni.

Deutschland nach mancher Richtung ein gemeinsames Kulturleben zustande kommen wird. Jede diesbezügliche Anregung aus Ungarn wird bei uns freudig begrüßt werden und einen aufrichtigen Widerhall erwecken.“ E sorok írója nem maradt adós ezzel az *Anregung*-gal, amely *Kulturgemeinschaft* címmel a *Neue Jahrbücher für Pädagogik* (1916, 35—44. l.), majd bővebb keretben *Geistig-sittliche Verständigung und Annäherung* címmel a *Zeitschrift für die Reform der höheren Schulen* c. folyóiratban (1916, 1. sz.) megjelent.

² A történeti hűség kedvéért feljegyezzük, hogy Klebelsberg grófnak 1925 októberi berlini látogatása után Dr. F. Schmidt-Ott porosz államminiszter Budapestre látogatott el s előadást tartott a német tudomány válságáról és ennek orvoslásáról.

³ *Ungarische Kulturpolitik nach dem Kriege. Rede des Grafen Dr. Kuno Klebelsberg, königl. ungar. Ministers für Kultus und Unterricht. Budapest, 1925.* Ugyanez a Budapesti Szemle 1926 januári számában.

Dr. Becker kultuszminiszter a két ország szellemi kapcsolatainak ápolása és kimélyítése érdekében május 26-án érkezett Budapestre, ahonnan június 5-én utazott el. A miniszter a magyar sajtó képviselőit külön fogadtatásban tájékoztatta jövetelének céljáról. Lelkesedéssel nyilatkozott a budapesti német birodalmi iskolában megtartott Weber Mária Károly-emlékünnepéről, amely „Magyarország és Németország legerősebb testvériségének jegyében zajlott le“. Majd így folytatta: „Valamennyi külföldi tudományos intézet közt, amelyet különböző nemzetek Berlinben felállítottak, legideálisabb a Magyar Intézet... Azzal, hogy a magyar kormány az egyetem szomszédságában megvásárolt egy nagyobb palotát, amely a Collegium Hungaricumot is magában foglalja, valóságos magyar kultúr-szigetet alkotott Berlin kellős közepén.“ Ezután a miniszter rátért azokra a „párhuzamos síneken futó nehézségekre“, amelyek gróf Klebelsberg magyar és az ő német kultúrproblémáit olyan azonosakká teszik. Ugyanilyen párhuzamos törekvéseket lát Becker a porosz és a magyar kultúrpolitikának az elemi iskolák reformját illető kérdéseiben is. „Magyarországon, mondta végül, olyan kezdeményezéseket látok, amelyek jóval túlszárnyalják ennek a nemzetnek arányait.“ Előkelő vendégünk itt-léte alatt megtekintette Budapest nevezetességeit, majd ellátogatott a vidékre: Debrecenbe, Egerbe, Mezőkövesdre, a Hegyaljára, Pécsre és a Balaton környékére. A baranyai Németbolyban felkereste a német elemi iskolát, ahol a gyermekek a minisztereket német, illetőleg magyar nyelven üdvözölték, a feltett kérdésekre is mindkét nyelven egyaránt jól feleltek. A porosz minisztert a falu bírása német nyelven üdvözölte és kifejtette, hogy ők két évszázad óta megtartották német anyanyelvüket és kultúrájukat, de rendületlen hívei a magyar hazának.

Mielőtt rátérnénk dr. Becker itteni tartózkodásának fénypontjára, nagyszabású előadására, érdemesnek tartjuk egyet-mást elmondani magáról az előadóról. Erre a bemutatkozásra legilletékesebben Klebelsberg gróf vállalkozott, aki két alkalommal⁴ imígy nyilatkozott porosz kartársáról: Becker prototípusa⁴ az újnemet férfiúnak, vidám, mosolygó, megértő egyéniség. Véleményem szerint Becken volt az, aki ösztönyszerűen legjobban megsejtette az új idők szellemét. Noha nem gyökeres újító, ma Európának legmodernebb kultúrpolitikusa, aki egész sereg reformon dolgozik, amelyeket kartársai a többi országokban feszült figyelemmel kísérnek... Becker a szó igazi értelmében a sors által kiszemelt férfiú, mert az összeomlás után az óriási munka épp a porosz kultuszminiszter vállaira nehe-

⁴ Pester Lloyd 1925 nov. 1. Drei Männer és 1926 máj. 23. Der Besuch des preußischen Kultusministers.

zedett. Ma már elmondhatjuk, hogy Beckernek ez a német kultúra feltámasztására irányuló mentőmunkája sikerült s hogy Poroszország az ő nevét azok közé fogja iktatni, akiknek történelmi nagyságát köszönheti. Mi magyarok pedig egyik legőszintébb külföldi barátunkat üdvözölhetjük benne; ő volt az, aki még a világháború alatt (1916-ban), mint az egyetemi ügyosztály vezetője, a berlini egyetemen tanszéket állított a magyar nyelv és irodalom számára, amelyet kiegészített a Magyar Intézettel. Becker nem mulaszt el egy alkalmat sem, amikor a magyar nemzet iránt rokonérzésének adhat kifejezést, mert ismeri és nagyrabecsüli ennek a nemzetnek kultúráját.

Preußisch-deutsche Kulturpolitik nach dem Kriege címmel május 28-án tartotta dr. Becker a parlament delegációs termében fényes hallgatóság előtt előadását, amely mélyen szántó kultúratanulmányoknak is beillik és a legilletékesebb helyről tárja fel egy nagy nemzet kultúrpolitikájának politikai és társadalmi rügóit. A Pester Lloyd május 29-i számában egész terjedelmében megjelent hiteles szöveg alapján a következőkben bő kivonatban közöljük azokat a tanulságos részleteket, amelyek összehasonlításra is buzdíthatnak. „Mint a porosz kultúrpolitika ezidőszerinti irányítója, némesak a hagyományos kapcsolatok rokonérzésével szemlélem a mai magyar szellemi élet problémáit és szervezetét, hanem tárgyi, mondhatnám technikai érdeklődéssel is. A rettenetes összeomlás után mindkét nép nem csupán gazdasági, hanem mindenekelőtt szellemi eszközökkel látott hozzá az újjáépítéshez. Mi németek ennél egy porosz király szavára gondolunk, aki száz év előtt abba foglalta össze feladatát, hogy szellemi értékekkel kell pótolni azt, amit anyagiakban veszítettünk; vagy arra a korszerű meghatározásra, hogy az igazi újjáépítő minisztérium, sőt tán a legjobb honvédelmi minisztérium — a közoktatásügyi minisztérium. Mi csodálattal figyeltük a távolból, hogy Magyarországnak mostani kultúrpolitikai vezetősége ezen a téren mit tudott alkotni. A jelenkor férfiai, számot vetve a változott időekkel, a magyar kultúrpolitika nagy hagyományait folytatták. (Az előadó ezután fennkölt szavakban hódolt Széchenyi, Eötvös, Trefort és Wlassics emlékének, majd így folytatta:) Az a kultúrpolitikai program, amelyet Berlinben Klebelsberg gróf előttünk kifejtett, a német szellemi világban főleg azért keltett eleven visszhangot, mert az ország kulturális és politikai helyzetéből kiindulva, *világos irányvonalakban egységes kulturális összefogásnak adott kifejezést*. Ebben világos kultúrákarakter nyilvánult meg a németországi látszólag zavaros és áttekinthetetlen eszmeküzdelemmel szemben. Tagadhatatlan, hogy Németországban, már az egyes német államok kulturális autonómiája következtében, a viszonyok bonyolultabbak, de azért ezen

országoknak mindegyike mégis csak német kultúrpolitikát akar folytatni. Poroszországnak eljárása itt annyiban jelentős, hogy a német birodalom területének kétharmadát foglalja magában s minden törvény és kényszer nélkül, gyakran pusztá példaadásával a kisebb német államokat önkéntes követésre készteti. Országaink kulturális helyzetében egy másik különbség az, hogy míg Magyarországon a radikális felfordulást egységes restauráció követte, addig Németországban forradalom és hagyomány szövethkezett. Kultúrpolitikai tekintetben ez a ténybeli állapot a tekintély és szabadság feszültségi viszonyában jut kifejezésre. Amíg régebben a tekintély gondolata volt uralkodó, addig manapság pl. a nevelésügy területén a *szabadsággal párosult felelősség eszméje lett uralkodóvá az önkormányzat gyakorlati megvalósításával, angol mintára*. Ez azonban nem csupán a gyermeknek a szülői házhoz, a tanulóknak a tanítóhoz való viszonyára áll, hanem a közoktatásügyi kormányzatnak viszonyára a tanítósággal szemben is. Ezt az elvet ugyan mindenütt elismrik, de azért a gyakorlat az iskolában és közigazgatásban még nem egy súrlódást támaszt. — A forradalomnak és hagyománynak említett különös szövetségét természetesen nem minden oldalon ismerik el szívesen. Balról korhadt kompromisszumnak, a forradalmi célok feláldozásának, a filiszterség és reakció győzelmének minősítik, míg a jobboldaliak nem győzik hangsúlyozni a régi fegyelem pusztulását, a felfelé törekvő rétegek túlzott szociális igényeit, a szellemi kiegyenlítés veszélyeit, az öröklött egyéni jogok és előjogok erőszakos eltörlését stb. Miután ez a küzdelem nem pusztán gazdasági, hanem kiváltképen szellemi, nagyobbbrészt a nevelésügy terén vívják meg elkeseredett tusában. Iskolapolitikai tekintetben pl. a népiskola jellegében és a tanítónak az egyházhoz és államhoz való viszonyában nyilatkozik meg. Miután pedig a német helyzetet az jellemzi, hogy számbelileg mindkét tábor egyenlő erősségű, belátható időn belül egyik fél sem juthat egyeduralomra. Ennek természetes következménye olyan kultúrpolitikai kompromisszum, amely az *egyéni álláspont megóvása mellett egy szükségképen engedélyezett türelmesség alapján épül fel*. — Hogyan érvényesült ezen szellemtörténeti háttér mellett a gyakorlati állami kultúrpolitika? A minisztérium elnevezésének megváltoztatása máris szimbolikusan utal erre. A régi *Ministerium für geistliche und Unterrichtsangelegenheiten* címét a *Ministerium für Wissenschaft, Kunst- und Volksbildung* váltotta fel. Itt feltűnő, hogy jöllehet a *Kultusministerium* elnevezés még ma is népszerű és az, mint eddig, az egyházi ügyeket is ellátja, az ebbeli vonatkozás címében nem jut kifejezésre. Ennek oka az állam és az egyház teljes szétválasztásának szándékában keresendő. Ez a szétválasztás a valóságban azonban az állam és az egyház viszonyának csakis újabb rendjére vezetett. Az egyházakat az állam ma a békebeli

állapot összegének több mint kétszeresével segíti, ami mutatja, hogy egyházellenességről nem lehet szó. Az iskolákkal szemben az egyházak jogai még nincsenek tisztázva. Noha a régi egyházi iskolafelügyelet mindenütt megszűnt, a birodalmi alkotmány előírja, hogy a vallásoktatást, mely rendszerint rendes iskolai tantárgy, az illető felekezet szellemében kell megadni. Az egyházaknak és iskolának ezen hivatalos viszonyán kívül van még egy közvetett, de azért nem kevésbé hatásos vonatkozás, amely a nevelésre jogosultakkal (*Erziehungsberechtigte*) kapcsolatos. Ez a birodalmi alkotmányba beillesztett olyan új államjogi fogalom, amely a vallásos vagy vallásmentes nevelés dolgában meghatározott s alkotmányosan biztosított jogokkal ruházza fel az illetőket. Miután valamennyi iskola szülői tanácsokkal (*Elternbeiräte*) rendelkezik, az egyházak befolyást biztosították maguknak azok tagjainak választásában s ezáltal gyakran döntő befolyást gyakorolnak az állami kultúrpolitika alakulására. — *A vallás helyett tudomány és művészet lépett homlokterbe.* A szocialista világnézet alapján tudomány akar lenni, a demokrácia is a racionalizmusban gyökerezik és a liberalizmus elejét vette egy új dogmatizmusnak, amelyet a szovjet-tan terjeszt. Egyetlen egyszer sem történt ezekben az években, hogy egy porosz tanárt hitvallása (*Gesinnung*) és tanítása miatt rendszabályoztak volna; ami annál magasabbra értékelendő, mert főiskolai tanáraink többsége konzervatív és liberális s részben igen erősen bírálta és ellenezte az új államformát. A tudománynak igazi német tisztelete odáig ment, hogy a tanszékek betöltését a pártok beavatkozásától lehetőleg mentesíteni igyekeztek és autonómszervezeteket mérlegeltek, amelyekre azonban az államhatalom megszilárdulásával már nem volt szükség. Óvatos újítások a főiskoláknak csak külső szervezetében történtek: így a nem rendes tanárok bizonyos jogokat nyertek a testületben, továbbá az új állam nagy nevelőeszméjének megfelelően, a diákságot önkormányzati tagként beillesztettük az egyetemnek nagy szervezetébe. — Különös szeretettel foglalkozott az új állam a művészettel, amelyet merőben az ifjúság nevelésének és a felnőttek képzésének középpontjába állítottak. *Az új alkotmány teljes sajtószabadságot biztosított.* A régi államban a sajtón kívül főleg a művészet sínylette meg az államnak hagyományos tekintélyét. Most hosszú elnyomatás után mindkettő közösen felszabadult, ámde az állam mégis kénytelen volt a szabad művészeti tevékenységbe két irányban beavatkozni. Az egyik az eddig nélkülözött állami színházakról való gondoskodást illette, a másik a *művészetnek elismerése, mint a népművelésnek egyik legfontosabb tényezője.* Valamennyi iskolánkban az első évtől kezdve a tanulóknak a rajz és zene terén megnyilatkozó öntevékenységét egyenlő értékeléssel állítottuk az értelmi és testi kiképzés mellé. Másrészt minden képzelhető úton-módon gondoskodtunk arról,

hogy a felnőttek részesei lehessenek a tervszerű művészeti népnevelésnek. — A kultúrpolitikának legfontosabb területe azonban természetesen az *iskola* maradt. Hogy ennek szerepét kultúrpolitikánkban teljesen méltathassuk, tudni kell azt, hogy az összeomlás után az új kultúrpolitikai korszak küszöbén a német állam már nem volt hatalmi tényező. Katonailag és gazdaságilag ki volt kapcsolva s csak a szellemi hatalomba, kultúrája értékébe vetett hit nyújthatta az állami öntudatnak azt az alapzatot, amelyen a súlyos időket túlélhette és amelyből az újjáépítésre erőt meríthetett. Szükségképen az *egységes német művelődés fenntartása lett az egyetemes politikának célja*, ami azonban számos akadályba ütközött. Ezek közül kettő a német viszonyokban gyökerezik, míg két másik a kultúrnépekre általánosan érvényes. Amazok közé tartozik a birodalom politikai fogalma s az egyes államok kulturális önrendelkezési joga között fennálló ellentét, továbbá a felekezetek, illetőleg világnézetek okozta szakadékok, amelyek a felekezeti, felekezetközi vagy felekezetmentes művelődésben csúcsosodtak ki. Általános érvényűek pedig a fejlett kultúrákban az egységesség és a modern életszükségletek hatalmas differenciálódása folytán beállt feszültség, másrészt az egységesség és a mai társadalom szociális összetétele között fennálló viszony. A weimari alkotmány, amely felismerte az egységes kultúrpolitikának jelentőségét a birodalom fennállására, ezt olyan kultúrpolitikai illetékességgel ruházta fel, aminőt a régi alkotmány nem ismert. Ez azonban kizárólag elvi jelentőségű volt, mert a kultúrpolitikai igazgatást fenntartotta az egyes államoknak. Ez az alkotmányos viszony a német kultúra érdekeivel számol, *amely csak a decentralizáció útján boldogulhat*. Emellett azonban előbb-utóbb nélkülözhetetlen lesz egy alapvető birodalmi törvénykezésre, még pedig elsősorban a birodalmi iskolatörvényt illetőleg, amely a felekezeti kérdést csakis a teljes türelmesség szellemében oldhatja meg úgy, *hogy a felekezeti, a felekezetközi és a felekezetmentes iskolát egyenjogúsággal állítja egymás mellé*. Ez a tarkaság az egységességet nem fogja lerontani, mert a világnézeti ellentétek legyőzhetetlenségével szemben nem marad más hátra, mint azoknak lehető enyhítése. Ennél nagyobb nehézségeket támaszt a mai kultúrával karöltve járó *gyakorlati és szociális differenciálódás*, amely a középiskolák terén szinte megszámlálhatatlan típust hozott létre, nem is szólva a különböző szakiskolákról. Hogy ezen legalább részben lendítsünk, Poroszország hozzálátott a Boelitz-Rickert-féle iskola-reform megvalósításához, amely a német művelődési javakat (német, történelem, vallás) alapul véve, első ízben állapít meg egységes művelődési célt valamennyi középiskola részére. Ezen „*alaptantárgyak*“ (*Kernfächer*) körül csoportosulnak a különböző középiskolák „*jellegzetes tantárgyai*“. — Minden népművelés egységességének legnagyobb veszedelemé azonban a mai tár-

sadalom szociális rétegezettsége. A háború előtt népünk gazdaságilag és művelődésileg két rétegre oszlott, amelyek nem értették meg egymást. A közoktatásügy szervezetében ez az ellentét a *népiskola és a középiskola* között fennálló s alig áthidalható szakadéokban nyilatkozott meg. A forradalom a művelődés terén az egységes iskolát követelte, megfélemlézvén arról, hogy a nivellálás sehol sem végzetesebb, mint a művelődés terén. *Differenciálás nélkül nincs művelődés.* De még a differenciált egységes iskola is csak jelszó marad. Az élet valóságai kíméletlenek: népiskolának és középiskolának egyenkint megvan a maga törvényszerűsége módszerben, művelődési célban, érdekkörben. Ha már nem lehetett ezt a szakadékot eltüntetni, legalább át kellett hidalni. Ezek a hidak a *Grundschule*, az *Aufbauschule* és a tanítóképzés.* Azzal, hogy minden német gyermek elvileg köteles több éven keresztül a Grundschulet látogatni, a népiskolát kiragadjuk elkülönítettségéből; ezzel egyidejűleg figyelem és gondoskodás tárgyává lesz annak a felsőbb művelődési rétegnek, amelyet eddig semmi érdek sem kapcsolott hozzá. Az Aufbauschule minden gyermeknek lehetővé teszi, hogy a népiskolázás befejezése után is csatlakozást nyerjen a középiskolába, sőt a főiskolába. Az új tanítóképzés végül egészen új és különös módon állítja helyre a népiskola és a középiskola között a belső, művelődésszerű kapcsolatot. A tanítóképzés reformja azért vált szükségessé, hogy megmenthessük, helyesebben egyáltalában lehetővé tegyük a német művelődési szervezetnek egységességét. A háború előtt tudatosan gondoskodtak arról, hogy a néptanítóképzés, amely mint olyan kétségkívül jó volt, valahogy ne közelítse meg a középiskolák adta műveltséget. Ami pedig a jogosításokat illeti, a tanítóképzők végbizonyítványa (jóllehet a kiképzés tartalma itt egy évvel meghaladta a középiskoláét) nem jogosított egyébre, mint tanítóságra. Ez a helyzet teljesen tarthatatlan volt. Mérélegelték a tanítóképzők átalakítását középiskolákká, ámde ez pazarlás lett volna, mert a fennálló középiskolák a tanítójelöltek általános műveltségének közvetítését is vállalhatták, ha az *Aufbauschule*-k révén vidéki utánpótlásról gondoskodunk. Így az *érettségi vizsga lett a tanítóképzés feltételévé*; a kétév folyamú pedagógiai akadémián nyert szakképzés feladata pedig az lesz, hogy az amott nyert általános műveltséget népműveltséggé átformálja. Ha ez a kísérlet sikerül, amihez nem fér kétség, akkor minden időkre biztosítva van a német művelődés egységessége. Amint kifejteni igyekeztem, ennek alapgondolata vonul végig a háború után kialakult porosz-német kultúrpolitika egész területén, ebben összpontosul egy egészen meghatározott nemzeti művelődési eszmény. Hátra van még minden nemzeti kultúrpolitikának egy utolsó nagy feladatköre: a nem-

* Lásd: Magyar Paedagogia, XXXV. évf., 147—152. l.

zetközi művelődési csere (*Bildungsaustausch*). A művészet és tudomány terén ez régi és jogszerű, a vallás terén a dolog lényegében rejlik, az iskola- és nevelésügy terén az utóbbi években hatalmas lendületet vett. A művelődés világa Szentföld, ahol nemcsak a társadalmi korlátoknak kell ledőlniök, hanem a nemzeti határoknak is: nem az idegen iránt tanusított s méltóság híján levő szolgálatkészséggel, hanem büszke önérettel kellene minden nemzetnek saját szellemi kincsei legjavával hozzájárulni a közös jóhoz. Ma még nem jutottunk el ideig, de annál szívesebben cseréljük ki gondolatainkat és tapasztalatainkat azokkal a népekkel, amelyekkel sors és akarat összekapcsol bennünket. Fogadják fejtegetéseimet, szándékomhoz híven, Magyarország géniuszával szemben tanusított hódolatnak. Magyarország éppúgy, mint Németország, csak szellemi erejébe vetett hittel küzdheti ki az új és szebb jövőt.“

Az ismertetett kettős kultúresemény önmagában alkalmas arra, hogy levonjuk belőle a tanulságokat és jövő kihatásairól elmélkedjünk. Tudomásunk szerint most történt első ízben, hogy két tényleges miniszter kölesönös látogatása révén államaik mintegy hivatalos összeköttetésbe kerültek. Nem lehet kétséges, hogy ez a személyes érintkezés, amely mindkét ország közvéleményére is mély benyomást gyakorolt, a szellemi életre maradandó és kedvező hatással lesz. De ezenfelül felmerül az a kérdés, vajjon ez a bátor és úttörő kezdeményezés elszigetelt marad-e, avagy ösztönzésül fog-e szolgálni rokon vállalkozások megindítására, amelyek teljesen kiépítve, összességükben szinte beláthatatlan perspektívát nyitnak meg a kultúrák fejlődése számára. Ha Klebelsberg gróf tegnapelőtt ellátogathatott Berlinbe, dr. Becker tegnap Budapestre, akkor legalább is nem lehetetlen, hogy holnap vagy holnapután egyikük megjelenik Párizsban, Londonban vagy Rómában s viszont az illető külföldi kultuszminiszter Budapestre rándul. Akik pedig fejesóválva olvasnák az efféle utópisztikus tervezetéseket s főleg a német-francia közeledésben kételkednének, azokat legyen szabad ennél különb utópiára emlékeztetni: Briandnak és Stresemannak minapi bizalmas tanácskozására Thoiryban. Egyébiránt már L. Wiese *Deutsche Briefe über englische Erziehung* című munkájában (Berlin, 1877, 2. köt. 25—6. l.) említi, hogy egy félszázad előtt Franciaország és Németország között bizonyos kulturális megállapodásokat kezdeményeztek, amelyek bár akkoriban nem valósultak meg, a később felmerült külföldi asszisztensek intézménye körül forogtak. Ha azután elegendő ilyen kultúrpolitikai Locarno áll rendelkezésre, csak egyetlen bátor szívű lépésre van szükség, hogy megvalósuljon a kultuszminisztereknek egyetemes vagy legalább páneurópai konferenciája, amelyet méltóan egészítené ki egy Budapesten megtartandó nemzetközi pedagógiai kon-

gresszus. Amabban a hivatalos tényezők az iskolaügy szervezési és közigazgatási kérdéseit vitatják meg, az utóbbiban tudósok és gyakorlati szakferfiak az oktatás- és nevelésügy problémáival foglalkoznának. Mindkét kezdeményezés a szak- és napi sajtóban már régóta kísért.⁵ Ezen a téren időrendben az utolsó lépés egy amerikai, illetőleg holland kezdeményezés volt egy Hágában 1914 szeptember 7—12. megtartandó kormányközi közoktatásügyi értekezlet érdekében, amelyet azonban az időközben kitört háború hosszú időre lesodort a napirendről.⁶

Nekünk magyaroknak a nemzetközi kulturális kapcsolatok megpendítésében már a múltban is több ízben volt részünk. Amikor 1885-ben megjelent Raoul Frarynak *La Question du Latin* c. világszerte nagy feltűnést keltett könyve, Trefort Ágoston azt lefordíttatta magyarra és Pirquet báró osztrák képviselőhöz levelet intézett, amelyben ennek a súlyos közoktatásügyi problémának megoldása érdekében európai konferencia összehívását indítványozta. Az 1901-ben Brüsszelben megtartott nemzetközi középiskolai kongresszuson dr. Darvai, Magyarország képviselője, Wlassics miniszter nevében egy nemzetközi közoktatás- és nevelésügyi hivatal felállítását indítványozta. (Lásd: *Compte-Rendu Officiel, Tournai XXXVI*, 304. l. és a bécsi *Zeitschrift für das Realschulwesen* 1909, 463. l.) 1905-ben a Luzernben ülésező 17. nemzetközi békekongresszus egyhangú határozatot hozott egy kormányközi közoktatásügyi értekezlet egybehívása érdekében, amihez Franciaország, Angolország és Magyarország közoktatásügyi miniszterei elvben hozzájárultak. A terv kivitelét akkoriban Briand francia kultuszminiszterre bízták, aki utóbb Apponyi gróf kultuszminiszternek adta át e fontos megbízatást. Apponyi gróf ennek érdekében 1909-ben két napra terjedő szaktanácskozást is tartott,⁷ amelynek folyamányaként Fináczy Ernő részletes tervezet kidolgozásával bízott meg.⁸ A nagyszabású terv megvalósítására azonban, amely az 1908 decemberi parlamenti közoktatásügyi költségvetési vita során is többször szerepelt, nem került sor.

⁵ Lásd: *Sujets et propositions pour le congrès international d'enseignement supérieur de Paris en 1900 (Revue Internationale de l'Enseignement, 15 juillet 1899)*. — *Internationaler Unterrichtskongress in Budapest (Pester Lloyd, 1905 ápr. 18.)*. — *Institut international pédagogique. Bulletin international et officiel de l'enseignement (Berne 1905)*. — *Internationales Pädagogisches Institut (Pester Lloyd, 1905 szept. 17.)*. — *Internationales Unterrichtswesen (Zeitschrift für das Realschulwesen, 1908, 665. l. f.)*. — *World Education, by W. Scott (Cambridge, U. S. A., 1912, 123. l.)*.

⁶ Lásd: *L'Enseignement International: Histoire. État actuel. Avenir (Ostende, 1914, 45. l.)*. — *Internationale Unterrichtskonferenz im Haag 1914 (Zeitschrift f. d. Realschulwesen, 1914, 1—6. l.)*.

⁷ Erre vonatkozólag egy 27 n. 4. r. nyomt. lapra terjedő kiadvány jelent meg, élén Apponyi grófnak több hazai szakferfűhöz intézett bizalmas irata egy közoktatási nemzetközi értekezleten megvitatandó kérdések tárgyában (1908 júl. 24.), majd néhány névtelenül közölt szakvélemény.

⁸ Lásd: *Derzeitiger Stand des internationalen Unterrichtswesens (Zeitschrift f. d. Realschulwesen, 1913, 385—394. l.)*. — *Internationale Regelung des Mittelschulunterrichtes (u. o. 1909, 449—463. l.)*.

A felsorolt tények — úgy érezzük — további tevékenységre buzdítanak és köteleznek a megkezdett úton. Mi azt hisszük, hogy az a férfiú, aki megtalálta a Hold-utcából a berlini egyetem aulájába vezető utat és akinek sikerült ottani kartársát hozzánk terelni, ezen első vállalkozás fényes sikere után bátran és a biztos eredmény reményében folytathatja ebbeli misszióját, amely minden igazi kultúrával kapcsolatot keresve és létesítve, egyúttal legsikeresebben egyengetné útját Magyarország fel-támadásának a hajdani dicsőségben és jólétben. *K. F.*

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A nevelésügyi intézmények világszövetségének edinburghi kongresszusa.¹

Két vaskos kötetben ismerteti a fent nevezett kongresszus titkára, George Pringle, a múlt év július 20-a és 27-e között tartott edinburghi kongresszus tárgyalásait. A kongresszus vezetősége tiszteletpéldányként megküldte a résztvevőknek a szépen és izlésesen kiállított művet, amely Edinburgh látképével és még három képmelléklettel van díszítve.

Csak most, e munka megjelenése után lehet a kongresszus lefolyásáról és munkásságáról teljes képet alkotni, mert a kongresszus idejében az angol lapokban megjelent közlemények hiányosak voltak és eltorzultak, a kongresszus résztvevői pedig az egész kongresszusról nem alkothattak egységes, mindent fel-ölelő képet, mivel a kongresszus bizottságokban folytatta munkáját, melyek mindegyikében persze nem lehetett egy időben részt venni.

A nevelésügyi intézmények világszövetsége tudvalevőleg 1923 július havában alakult meg Sanfranciscóban, és akkor elhatározták, hogy minden második évben más városban kongresszusra hívják össze a neveléssel elfoglalt és a nevelés iránt érdeklődő intézményeket. 1925-re a választás Edinburghra esett. A kongresszus előkészítését és rendezését a skótzországi országos tanítóegyesület (Educational Institute of Scotland) kebeléből alakult bizottság, elsősorban az egyesület főtitkára,

¹ *World Education. Proceedings of the First Biennial Conference of the World Federation of Education Associations, held at Edinburgh, July 20 to July 27, 1925.* Edited by George C. Pringle, M. A., Joint Secretary of the Conference and General Secretary of the Educational Institute of Scotland. Vol. I—II., Edinburgh. 47. Moray Place.